

Kader ruimtelijke kwaliteit en vormgeving

Van ambitie tot esthetisch programma van eisen voor HWN,
HVWN en HWS

Status Definitief

Datum 9 oktober 2012

**Uitgegeven door:
Rijkswaterstaat**

- **Dienst Infrastructuur**
- **Dienst Verkeer en Scheepvaart**

Colofon

Uitgegeven door:

Rijkswaterstaat

Dienst Infrastructuur, Utrecht

Kennisveld Ruimtelijke Kwaliteit & Vormgeving

Het kennisveld Ruimtelijke Kwaliteit & Vormgeving adviseert in projecten de ruimtelijke kwaliteit van de inpassing en vormgeving van infrastructurele werken en adviseert over en ontwikkelt kaders en handreikingen m.b.t. ruimtelijke kwaliteit en vormgeving.

Contactpersonen:

Peter van den Heuvel

Telefoon: 088 - 797 2353

Email: peter.vanden.heuvel@rws.nl

Wim Spenkelink

Telefoon: 088 – 797 2799

Email: wim.spenkelink@rws.nl

Rijkswaterstaat

Dienst Verkeer en Scheepvaart, Delft

Steunpunt Gebiedsgericht Werken

Het Steunpunt Gebiedsgericht Werken adviseert over, en ontwikkelt kaders en handreikingen voor duurzame gebiedsontwikkeling, gebiedsgericht werken en ruimtelijke kwaliteit van infrastructurele werken.

E-mail: gebiedsgerichtwerken@rws.nl

Telefoon: 088-798 2670

Contactpersoon:

Inez 't Hart

Telefoon: 06 - 31 97 05 06

Email: inez.t.hart@rws.nl

Datum: 9 oktober 2012

Status: Definitief

Inhoud

1. Inleiding
2. Uitgangspunten
3. Definitie en begripsbepaling RK&V
4. Dossier ruimtelijke kwaliteit en vormgeving (RK&V)
5. Rolverdeling
6. Aanpak per fase
7. Overzicht beschikbare handreikingen

Schema: dossiervorming ruimtelijke kwaliteit en vormgeving

1. Inleiding

Aanleiding

Infrastructuur is een sturend element in veel ruimtelijke ontwikkelingen en is tevens, samen met de bijbehorende kunstwerken, een sterk beeldbepalend element in de omgeving. Het hoofdwatersysteem is eveneens een structuur die de ruimtelijke ontwikkelingen in hoge mate stuurt. Het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, met Rijkswaterstaat als uitvoeringsorganisatie, hebben de maatschappelijke verantwoordelijkheid voor een zorgvuldige inpassing en ontwerp kwaliteit hiervan. Het gaat hierbij niet om een wettelijke verplichting maar om het voornemen uit de SVIR om het (ruimtelijk) ontwerp in een vroeg stadium in het proces mee te nemen. Om in de uiteindelijke realisatiefase tot een samenhangende uitvraag aan de markt te kunnen komen die recht doet aan eerder gemaakte afspraken met bestuurders en omgeving is het belangrijk om deze afspraken en inzichten op gestructureerde wijze vast te leggen. In de RWS lijn leidt dit tot het onderstaande kader om daaraan handen en voeten te geven.

Doelstelling

Het kader is een uitwerking van het voornemen uit de SVIR om het (ruimtelijk) ontwerp in een vroeg stadium in het proces mee te nemen. Dit is conform de werkwijze Sneller en Beter met als doel de ruimtelijke investeringen beter op elkaar af te stemmen. Het doel is tweeledig: enerzijds geeft het ontwikkelen van een ruimtelijke visie focus aan het proces en kan helpen verschillende belangen in een juiste balans af te wegen, anderzijds is het van belang om infrastructuur in samenhang met de omgeving te ontwerpen en aan te leggen. Hiermee kunnen afbreukrisico en vertraging van een project verminderen en draagvlak worden vergroot. Bij aanvang van elk project zal de afweging moeten worden gemaakt welk gewicht aan de ruimtelijke component zal worden toegekend.

In dit kader is beschreven hoe ruimtelijke kwaliteit en vormgeving in het aanlegproces van Rijkswaterstaat dienen te worden opgepakt om uiteindelijk in de realisatiefase een heldere opdracht aan de markt te kunnen formuleren. Het kader is bedoeld voor Rijkswaterstaat als opdrachtgever naar marktpartijen. Het kader behandelt de Verkenning-, Planuitwerkings- en (de voorbereiding van) de Realisatiefase en is bruikbaar voor HWN, HVWN en HWS. Voor de Verkenningfase is het belangrijk om tot een gedragen en uitvoerbare voorkeursbeslissing te komen. De verkenning wordt uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van DGB, DGRW of DGMI. Bij aanvang van het project (startbeslissing) en bij de voorkeursbeslissing wordt aangegeven op welke wijze en in welke mate de ruimtelijke kwaliteit wordt meegenomen. Bij het kader hoort een [Handreiking ruimtelijke kwaliteit en vormgeving](#) waarin staat beschreven aan welke vereisten de producten moeten voldoen. De handreiking is bedoeld voor opdrachtgever (RWS) en opdrachtnemer (marktpartij) om op eenduidige werkwijze ruimtelijke kwaliteit in planprocessen en projecten te borgen, zonder daarbij specifieke handelings- en ontwerp vrijheid per geval weg te nemen. Voor het opstellen van het kader en de handreiking is vooral geput is uit de ervaringen die zijn opgedaan bij droge infrastructuurprojecten. Daarnaast zijn ervaringen van het Programma Ruimte voor de Rivier verwerkt.

Leeswijzer

De uitgangspunten staan genoemd in paragraaf 2, in paragraaf 3 wordt het begrip ruimtelijke kwaliteit omschreven. Paragraaf 4 beschrijft de opbouw van het dossier RK&V. In paragraaf 5 zijn een aantal belangrijke rollen beschreven. Paragraaf 6 geeft tenslotte per planfase aan welke producten vereist zijn. In paragraaf 7 is een overzicht van relevante Handreikingen en informatieve documenten opgenomen.

Onderliggende documenten die met dit kader komen te vervallen

Vormgevingsprotocol: In 2007 is het vormgevingsprotocol opgesteld om vormgevingskwaliteit bij met name de realisatie van projecten te kunnen borgen; dit vormgevingsprotocol is als kader in de Werkwijzer Aanleg vastgesteld. Het kader ruimtelijke kwaliteit en vormgeving is een uitbreiding van het vormgevingsprotocol qua planfasen (Planuitwerking en Verkenning) en qua thematiek (ruimtelijke kwaliteit). Hierbij is tevens een link gelegd met verplichte onderdelen van het (O)TB/MER zoals het landschapsplan. Dit kader vervangt hiermee het vormgevingsprotocol. De term ambitiedocument wordt in dit kader niet meer gebruikt, maar is vervangen door 'Dossier ruimtelijke kwaliteit en vormgeving'.

Leidraad Integrale Inpassing: De leidraad integrale inpassing is als informatief document in de Werkwijzer Aanleg opgenomen. De leidraad was niet afgestemd op de huidige planfasering. Het kader ruimtelijke kwaliteit en vormgeving vervangt de leidraad.

2. Uitgangspunten

Positionering

Uitgangspunt bij het kader is, dat, conform de Werkwijzer Aanleg Systematiek, gedurende het MIRT proces een dossier ruimtelijke kwaliteit en vormgeving wordt opgebouwd (in de rest van dit stuk dossier RK&V genoemd). Het thema ruimtelijke kwaliteit en vormgeving maakt deel uit van het deelproces Ontwerp, effecten en techniek. Het valt onder het activiteitencluster 'ontwerpen en uitvoeren' en het dossier RK&V maakt dus deel uit van het 'ontwerp- en uitvoeringsdossier'.

In de Verkenningfase zal bij de startbeslissing worden aangegeven hoe de ruimtelijke kwaliteit wordt meegenomen in de Verkenning. Wat hierover op bestuurlijk niveau wordt afgesproken vindt dan zijn doorwerking in de producten die in de Verkenning moeten worden opgeleverd. De Spelregels van het MIRT en de afspraken tussen beleids DG's en RWS (vastgesteld in het IRO van juni 2012) vormen hierbij het uitgangspunt. Bij de voorkeursbeslissing wordt aangegeven hoe de ruimtelijke component in het voorkeursalternatief is verwerkt en wat dit betekent voor de uitwerking in de volgende fase. De uitkomst verschilt dus per project.

Status

Het dossier is overkoepelend over de diverse planfasen en wordt per fase verder aangevuld met één of meerdere product(en) waarin de gewenste ruimtelijke kwaliteit en vormgeving is vastgelegd (zie het schema dossiervorming RK&V in de bijlage). De producten uit het dossier zijn bindend in het proces en fungeren als ontwerp kader.

Daarnaast is het van belang afspraken, plannen van aanpak, uitvraag- en opdrachtbrieven, beoordelingsdocumenten, passages uit de besluitvorming die het onderdeel RK&V betreffen in het dossier op te slaan.

Kwaliteitsborging

Het is belangrijk om in elke fase kwaliteitsborging te organiseren. De wijze waarop dit gebeurt, is afhankelijk van de impact voor de ruimtelijke omgeving, van de projectfase en van de wijze waarop een project wordt aanbesteed. De verantwoordelijkheid voor deze kwaliteitsborging ligt bij de opdrachtgever zelf of bij de opdrachtnemer. De hieronder vermelde vormen van kwaliteitsborging kunnen afhankelijk van bovengenoemde afwegingen te worden gehanteerd:

1. het inschakelen van een gespecialiseerd ontwerp bureau (stedenbouw, (landschaps)architectuur);
2. het betrekken van een adviseur ruimtelijke kwaliteit en vormgeving (van RD of LD);
3. het betrekken van het Atelier Rijksbouwmeester;
4. het inschakelen van een kwaliteitsteam met deskundigen en/of omgevingspartijen;
5. het uitvragen van een deelmanagementplan ruimtelijke kwaliteit en vormgeving ingeval de aannemer als opdrachtnemer verantwoordelijk is;
6. het toetsen op ruimtelijke kwaliteit en vormgeving in de Gate Reviews.

De selectie van een gespecialiseerd ontwerp bureau door RWS vindt plaats conform vigerende regels met betrekking tot de selectie en aanbestedingprocedure (landschaps) architecten, een procedureafspraken tussen RWS en het Atelier Rijksbouwmeester. ['Aanbesteding- en selectieprocedure architecten t.b.v. projecten RWS'](#).

3. Definitie en begripsbepaling RK&V

Ruimtelijke kwaliteit wordt gedefinieerd als een goede balans tussen gebruikswaarde, belevingswaarde en toekomstwaarde van een projectgebied. Op hoger schaalniveau moet daarbij gedacht worden aan ruimtelijke ontwikkelingen, de functies van weg of watersysteem en omgeving en de samenhang daartussen (gebruikswaarde), alignement, identiteit, schoonheid en vormgeving (belevingswaarde) en robuustheid van het infrastructurele netwerk of het watersysteem en flexibiliteit voor toepassingen van nieuwe ontwikkelingen en robuustheid van het netwerk of het systeem in relatie tot ontwikkelingen in de omgeving (toekomstwaarde). Voor watersystemen spelen daarbij ecologische waarden en cultuurhistorie een grote rol, aangezien het rivierengebied grotendeels onderdeel is van de EHS.

Op lager schaalniveau wordt de ruimtelijke kwaliteit van snelwegen en vaarwegen bepaald door de omgeving (type landschap), de maatvoering (breedte en verticale alignement), het zicht op de omgeving en het zicht vanuit de omgeving (beleving), de inrichting van de berm of de oever (type vegetatie en beplanting), het wegmeubilair (portalen, geluidsschermen, lichtmasten), de kunstwerken (viaducten, sluzencomplexen, bruggen) en de continuïteit van al deze elementen langs een route. De ruimtelijke kwaliteit van watersystemen wordt bepaald door de karakteristieken van het riviertraject, de schaal en de aard van de ingreep (bijvoorbeeld: aanleg van een sluis, zandsuppletie aan de kust, rivierverruiming, dijkteruglegging of –verbetering). Er is een samenhang met andere aspecten, zoals natuur, geluid, lucht, bodem, water (hydrologie), veiligheid, cultuurhistorie en techniek. Daarbij heeft ruimtelijke kwaliteit een subjectieve component: elke gebruiker definieert kwaliteit vanuit zijn eigen belang en beleving. Door in de organisatie van het project ruimte te bieden voor deze subjectieve component wordt het draagvlak vergroot. Ruimtelijke kwaliteit goed meenemen in een project vraagt om een integrale benadering en heeft een procesmatig karakter; ontwerpend onderzoek als integrerende vakdiscipline speelt hierbij een onmisbare rol.

Ruimtelijke kwaliteit gaat hand in hand met begrippen als leefomgeving, duurzaamheid, landschappelijke kwaliteit en vormgeving. Het onderscheid kan als volgt worden gemaakt:

Leefomgevingsaspecten zijn specifiek (geluid, lucht, natuur), en worden afzonderlijk getoetst aan de hand van –veelal wettelijke- normen in de m.e.r.

Duurzaamheid richt zich op het zorgvuldig omgaan met Planet, People en Profit, en is inzichtelijk en meetbaar te maken. [Omgevingswijzer](#)

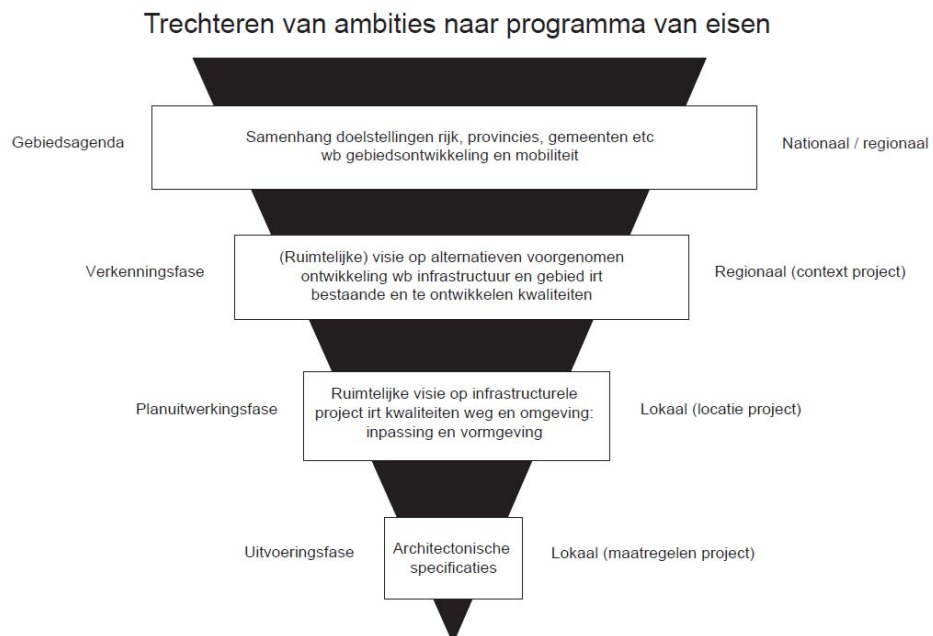
Landschappelijke kwaliteit is een belangrijk onderdeel van ruimtelijke kwaliteit. Het landschapsplan is een verplicht onderdeel van het (O)TB/MER.

Vormgeving is een belangrijk onderdeel van de ruimtelijke kwaliteit. Vormgeving komt vooral tot uiting in de samenhang van alle componenten van weg en watersysteem en met name de kunstwerken. In de realisatiefase is het vaak een zeer bepalend ruimtelijk kwaliteitsaspect, daarom wordt het als apart item benoemd.

4. Dossier ruimtelijke kwaliteit en vormgeving (RK&V)

De gewenste ruimtelijke kwaliteit en vormgeving door alle MIRT fasen heen wordt in het dossier RK&V vastgelegd. Op deze wijze blijven afspraken en informatie op het gebied van ruimtelijke kwaliteit en vormgeving ook in een volgende projectfase inzichtelijk. In de bijlage is een schema opgenomen waarin is aangegeven welke producten in welke fase dienen te worden gemaakt en wat de samenhang is hiertussen. In paragraaf 6 worden de producten kort toegelicht; de Handreiking RK&V beschrijft de eisen waaraan deze producten moeten voldoen. Voor de Verkenningfase is de beleidsDG verantwoordelijk; dossieropbouw verschilt hierbij per project. Bij de voorkeursbeslissing dienen afspraken omtrent ruimtelijke kwaliteit en vormgeving in het dossier inzichtelijk te worden gemaakt. Naast de in dit kader en de bijbehorende handreiking dienen ook andere documenten die impact hebben voor en gerelateerd zijn aan het onderwerp RK&V in het dossier te worden opgenomen zoals: plannen van aanpak, uitvraag- en opdrachtbrieven, beoordelingsdocumenten, passages uit besluitvorming etc.

Onderstaand schema geeft aan dat er door de MIRT fasen heen een trechtering plaatsvindt van eisen en wensen op het gebied van ruimtelijke kwaliteit. Van gebiedsagenda tot realisatie worden de eisen en wensen steeds concreter, meer gedetailleerd en op een ander schaalniveau benoemd. In elke opvolgende fase wordt een doorvertaling van de gewenste ruimtelijke kwaliteit en vormgeving naar de volgende fase gemaakt. Na afronding van het project komt het dossier in feite bij een B&O dossier terecht en worden aanpassingen vanuit B&O geregistreerd. Als zodanig vormt het dan weer het vertrekpunt voor een nieuw te starten project.

5. Rolverdeling

IPM rol

Indien gewerkt wordt volgens het IPM rollenmodel ligt het dossier Ruimtelijke Kwaliteit en Vormgeving primair op het werkveld van Omgevingsmanager en Technisch Manager. Bij beslissingen omtrent het al dan niet honoreren van ruimtelijke kwaliteitsambities en afspraken hierover met de omgeving, is ook de Projectmanager betrokken. Bij aanbesteding en betrokkenheid van de markt speelt ook de Contractmanager een rol. Door de projectfasen heen treedt een verschuiving van verantwoordelijkheden op. In de Verkenningfase, waarbij het participatieproces met de omgeving een grote rol speelt, ligt de verantwoordelijkheid voor het dossier en de interactie hiervan met het deelproces Publieksparticipatie en communicatie, bij de Omgevingsmanager; in de daaropvolgende fase, waar het gaat om het doorvertalen van eisen en wensen naar een opdracht richting de markt, ligt de verantwoordelijkheid meer bij de Technisch Manager.

Bij de start van het project (of eventueel per projectfase) dient afgesproken te worden welke IPM-rolhouder specifiek verantwoordelijk is voor ruimtelijke kwaliteit en vormgeving.

In de Verkenningfase kan dit anders worden opgepakt. Dit is afhankelijk van de scope en context van het project. Hierover worden afspraken tussen BeleidsDG en RWS gemaakt.

Adviseurs ruimtelijke kwaliteit en vormgeving

Adviseurs Ruimtelijke kwaliteit en vormgeving van LD's of RD's dienen bij het project betrokken te worden en leveren advies omtrent de aanpak van het dossier ruimtelijke kwaliteit en vormgeving.

Over hun inzet bij de Verkenningfase worden bij aanvang afspraken gemaakt.

Rijksadviseur

Afhankelijk van het type project en de impact op de omgeving en in overleg met de bovengenoemde adviseurs kunnen de *Rijksadviseur Infrastructuur en Stad* en/of de *Rijksadviseur Landschap en Water* worden ingeschakeld voor advies of voor deelname in een kwaliteitsbeoordelingsteam.

6. Aanpak per fase

Onderstaand is aangegeven welke producten moeten worden gemaakt, welke stappen moeten worden gezet en hoe de samenhang is met het (Tracé) MER proces. In de [Handreiking ruimtelijke kwaliteit en vormgeving](#) wordt nader ingegaan op de totstandkoming en vereisten van de verschillende producten.

Er is onderscheid gemaakt in een paragraaf die de Verkenningfase beschrijft, een paragraaf die de Planuitwerking en eventuele(O)TB/MER fase beschrijft, een paragraaf die ingaat op de voorbereiding van de Realisatiefase en de Realisatiefase zelf.

Ook bij mogelijke vervlechting van verkennings-, planuitvoerings- en aanbestedingsprocedures wordt de gewenste ambitie t.a.v. ruimtelijke kwaliteit en vormgeving tijdig vastgesteld en worden meegenomen in de vraagspecificatie.

6.1 VERKENNINGSFASE

De BeleidsDG is verantwoordelijk voor de Verkenningfase. Er zijn uiteenlopende typen verkenningen:

1. Integrale verkenning met structuurvisie en plan m.e.r.;
2. Sectorale verkenning met structuurvisie en plan m.e.r.;
3. Sectorale verkenning zonder structuurvisie (MIRT 1 valt samen met MIRT 2)

In de Verkenningfase is een aantal momenten om te bepalen of en hoe de ruimtelijke component een plek krijgt binnen de doelstellingen van het project. Bij deze afweging kan het College van Rijksadviseurs worden betrokken.

1. De startbeslissing/plan van aanpak
2. In de notitie Reikwijdte en detailniveau kan e.e.a. verder worden uitgewerkt. Hierbij kunnen binnen RWS de adviseurs RK van RD of LD ingeschakeld worden.
3. De voorkeursbeslissing en opdracht aan RWS voor planuitwerking.

Bij de verkenningen met *structuurvisie* zal de ruimtelijke component veelal integraal deel uitmaken van de structuurvisie, of wordt separaat in een *ruimtelijke visie* verwoord. Bij verkenningen zonder structuurvisie kan een *inpassingsvisie* tot de op te leveren producten behoren. Hierover worden afspraken gemaakt bij aanvang van het project. Deze staat beschreven onder de planuitwerkingsfase.

In de [Handreiking MIRT-verkenning](#) wordt de aanpak per type verkenning helder omschreven. In de bijlage Zinnvolle effectbepaling Ruimtelijke kwaliteit worden afwegingen t.a.v. ruimtelijke kwaliteit toegelicht.

De Handreiking MIRT-verkenning geeft aan hoe aan een MIRT-verkenning vorm en inhoud gegeven kan worden. Behandeld worden de spelers en rollen, de te doorlopen stappen en de op te leveren resultaten. De handreiking is te verkrijgen bij het Tracé/m.e.r.-centrum. www.tracemer.nl

6.2 PLANUITWERKINGSFASE- (O)TB/MER fase

Producten

In de planuitwerkingsfase dient allereerst een *inpassingsvisie* te worden opgesteld door een gespecialiseerd (ruimtelijk) ontwerp bureau. De inpassingsvisie bevat de randvoorwaarden waaraan de inpassing van het project zal moeten voldoen en fungeert als ontwerp kader voor de daaropvolgende (O)TB/MER fase. Het ruimtelijk ontwerp en het technisch ontwerp zullen in deze fase op elkaar moeten worden afgestemd.

Als onderdeel van de (O)TB/MER wordt een *landschapsplan* opgesteld, dat onder meer inzoomt op de mitigerende en compenserende maatregelen vanuit milieu. Het landschapsplan is daarmee een verdere uitwerking en detaillering van de inpassingsvisie.

De vereiste producten in de planuitwerkingsfase zijn:

- Inpassingsvisie
- Landschapsplan

Proceseisen

Er dienen heldere afspraken gemaakt te worden omtrent de overdracht tussen de opstellers van de inpassingsvisie en de opstellers van de (O)TB/MER. Daarnaast dient er wisselwerking te zijn tussen de inpassingsvisie, de ontwerpkeuzes die in de (O)TB/MER worden gemaakt en het in deze fase op te stellen landschapsplan. Bij het opstellen van beide producten spelen omgevingspartijen een rol. Er is dus samenhang met publieksparticipatie en stakeholdermanagement. Tevens is van belang om de IPM-rolhouder te benoemen die hoofdvantwoordelijke is voor het dossier RK&V. Deze zaken dienen in het overkoepelend projectplan helder te worden beschreven.

Bij het Programma Ruimte voor de Rivier is in de Verkenningsfase (PKB) gewerkt met: Lange termijnvisie, Regionaal Ruimtelijk Kader en Maatregelenboeken.

In RvdR zijn niet aparte landschapsplannen gemaakt, maar zijn inrichtingsplannen (integrale ontwerpen) gemaakt. Is ook logisch, omdat de technische ingreep (rivierverruimende ingreep) veel meer een integraal onderdeel vormt van de omgeving. Voor de precieze benamingen die wij vanuit PDR hanteerden zie ons Handboek SNIP. Ten behoeve van de Realisatie zijn aan het eind van de planstudiefase Ambitiedocumenten en wanneer relevant Beeldkwaliteitsplannen (indien er sprake was van woningbouw of andere Welstandsplichtige zaken) gemaakt.

6.3 PLANUITWERKINGSFASE - VOORBEREIDING REALISATIE

Producten

In deze fase wordt het contract t.b.v. de realisatie opgesteld. De eisen op het gebied van inpassing staan gedeeltelijk in het landschapsplan dat deel uitmaakt van het TB. Op andere onderdelen zullen inpassingseisen nader gespecificeerd dienen te worden. Deze worden, met de overige eisen m.b.t. RK&V, aangescherpt in een *esthetisch programma van eisen*. Deze maken deel uit van de vraagspecificatie. De diepgang van deze aanscherping hangt samen met de gewenste ontwerpvrijheid voor marktpartijen, de contractvorm en de aanbestedingswijze. Dit komt elders in deze paragraaf aan bod.

De vereiste producten in voorbereiding realisatie zijn:

- **Esthetisch programma van eisen**

Contractvorm en aanbestedingswijze

Aan het begin van deze fase wordt bepaald op welke wijze het project wordt aanbesteed. De borging van de ruimtelijke kwaliteit en vormgeving dient afgestemd te worden op de contractvorm en aanbestedingswijze.

Contract

De invloed van de contractvorm op het dossier RK&V is relatief beperkt. RWS besteedt veelal aan met UAV-GC contracten, D&C of DBFM.

Aanbestedingsvorm

RWS kent diverse aanbestedingsvormen variërend van aanbesteding op laagste prijs tot aanbesteding met concurrentie gerichte dialoog. De wijze waarop het esthetisch programma van eisen en de inpassingseisen worden opgesteld dient daarop afgestemd te zijn.

Bij een concurrentie gerichte dialoog kan de ontwerpqualität van de gegadigden worden getoetst tijdens de dialoogronde en waar nodig worden bijgesteld.

Bij een aanbesteding op uitsluitend laagste prijs bestaat die mogelijkheid niet en dient de interpretatie van het ontwerp kader (esthetisch pve) helder te zijn. De aanbidding moet hier dan geheel aan voldoen.

Het esthetisch PVE omvat de minimale eisen voor de gewenste ruimtelijke kwaliteit en vormgeving die aan het project gesteld worden; aanbiddingen die niet aan deze eisen voldoen dienen als ongeldig te worden beschouwd.

EMVI

Afhankelijk van de impact van het project op de omgeving en het belang van de ruimtelijke kwaliteit en vormgeving hierbij kan worden besloten het aspect RK&V als EMVI criterium in de aanbidding op te nemen teneinde marktpartijen te stimuleren meerwaarde te bieden.

Daarbij wordt beoordeeld welke aanbidding kwalitatieve meerwaarde biedt t.o.v. de gevraagde minimale kwaliteit. Toetscriteria dienen helder te zijn. Op welke aspecten mogen en kunnen marktpartijen zich onderscheiden van hun concurrenten? Bij het toepassen van het EMVI-criterium voor RK&V dient het aanbiddingsontwerp te allen tijde te voldoen aan het esthetisch PVE. Aanbiddingen die niet voldoen aan het esthetisch pve dienen te worden beschouwd als een ongeldige aanbidding.

Bij de beoordeling met EMVI-criterium voor RK&V gaat het om meerwaarde die wordt geboden t.o.v. het esthetisch PVE. Beoordeling van deze meerwaarde is subjectief en dient door een deskundige beoordelingscommissie te worden uitgevoerd. Doorgaans worden omgevingspartijen (gemeente of welstand) betrokken bij de beoordelingen in dergelijke processen om draagvlak te creëren en risico's te beperken.

Rol gemeenten en Welstandscommissie

De gemeenten spelen een publiekrechtelijk rol in het scheppen van de planologische voorwaarden en het verlenen van de benodigde vergunningen. De gemeenten moeten daarbij toezien op de ruimtelijke kwaliteit van de inpassing/wegverbreding. De toetsing ligt in het algemeen vast in een beleidsnotitie, die deel uitmaakt van de welstandsnota van de gemeente. Het toetskader spreekt zich niet altijd uit over infrastructurele werken. Het is aan te bevelen het esthetisch PVE te verbinden aan het gemeentelijk toetskader. Hiermee wordt het afbreukrisico bij toetsing voor de omgevingsvergunning verminderd. Het betrekken van R.O. medewerkers van gemeenten en/of Welstandscommissies bij het opstellen van het esthetisch PVE is dan van belang. Na het afstemmen van het dossier RK&V met de betreffende gemeente en welstand wordt geadviseerd dit formeel door de gemeenteraad te laten vaststellen en als beeldkwaliteitsplan in de Welstandsnota op te nemen. Hiermee fungeert het als toetskader voor de Welstandscommissie.

6.4 REALISATIEFASE

Producten bij aanbesteding

De uitvoeringsbeslissing is de start van deze fase. Het esthetisch PVE en het landschapsplan maken deel uit van de vraagspecificatie. Daarnaast dient als proceseis een *(deel) managementplan RK&V* bij de inschrijving te worden gevraagd. In een *(deel)managementplan RK&V* wordt aangegeven hoe het ontwerp- en realisatieproces wordt opgepakt en hoe de ruimtelijke kwaliteit en vormgeving daarin worden geborgd, van tenderontwerp t/m oplevering.

Afhankelijk van de aanbestedingsvorm kan tevens een *tenderontwerp* of *inschrijvingsontwerp* worden gevraagd. Sommige aanbestedingsvormen vragen geen inschrijvingsontwerp. In dergelijke gevallen dient na gunning een *(voorlopig) ontwerp* te worden getoetst.

De vereiste producten bij aanbesteding zijn:

- **(Deel)Managementplan RK&V**
- **Inschrijvingsontwerp (afhankelijk van aanbesteding)**

Producten na gunning

Na gunning zal het inschrijvingsontwerp verder worden uitgewerkt naar Definitief Ontwerp en Uitvoeringsontwerp. Op basis van de vraagspecificatie die samenhangt met het landschapsplan maakt de aannemer een Inrichtingsplan.

Het dossier RK&V dient bij oplevering te worden aangevuld met de *revisiebescheiden*. Naast de *as-built gegevens* dienen alle aspecten die van belang zijn voor de instandhouding van de bereikte kwaliteit opgenomen te zijn in *beheer en onderhoudsvoorschriften*.

De vereiste producten bij oplevering zijn:

- **Revisiebescheiden (met as-built tekeningen en onderhoudsvoorschriften)**

Proces

Na gunning dienen ruimtelijke kwaliteit en vormgeving te worden geborgd bij de nadere uitwerking van het ontwerp en de uitvoering door de Opdrachtnemer. De vormgeving moet in de diverse stadia van uitwerking van het ontwerp worden gespiegeld aan de eerder geformuleerde eisen van de Opdrachtgever en het geaccepteerde inschrijvingsontwerp (indien onderdeel van de aanbesteding). Daartoe dient de borging van de vormgevingskwaliteit onderdeel uit te maken van het kwaliteitssysteem van de Opdrachtnemer (ON) en de Systemgerichte Contract Beheersing van de Opdrachtgever (OG). Het (deel)managementplan RK&V dient daarbij als uitgangspunt voor het borgen van de RK&V in het ontwerp- en realisatieproces.

7. Overzicht beschikbare handreikingen

- Handreiking MIRT-verkenning
- Handreiking ruimtelijke kwaliteit en vormgeving
- Kijk op ruimtelijke kwaliteit snelwegen (gereed eind 2012).
- Aanbesteding- en selectieprocedure architecten RWS Projecten
- Ontwerpen in het MIRT
- Omgevingswijzer

Schema: dossiervorming ruimtelijke kwaliteit en vormgeving

